

УДК. 378:371.134:37.013.42

В. М. Раскалінос

МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПЕДАГОГІВ

Провідною метою модернізації та вдосконалення вищої освіти в Україні є досягнення принципово нового рівня якості підготовки майбутнього фахівця. Основою для вирішення цих завдань є Закони України „Про освіту” (1996), „Про вищу освіту” (2002), Державна національна програма „Освіта (Україна XXI століття)” (1993), Національна доктрина розвитку освіти України (2001), Болонська декларація Євросоюзу (1999), Закон України „Про соціальні послуги” (2003), Закон України „Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні” (2004). Незважаючи на теоретичні та практичні здобутки, що закріплені в законодавчих актах, у сучасній педагогічній науці однією з найскладніших проблем, що не має одностайних поглядів щодо вирішення, залишається проблема змісту, форм і методів професійного навчання майбутніх фахівців у галузі соціальної педагогіки. Ураховуючи те, що в нашій державі професія соціального педагога є новою, необхідно формувати професійне ставлення студентів до обраного фаху, психологічно готувати їх до майбутньої професійної діяльності, сприяти розвитку професіоналів своєї справи ще в умовах вищого навчального закладу.

Від методологічних основ підготовки майбутніх фахівців значно залежить не тільки ефективність їх професійної діяльності, а й результативність дій, які виконуються, статус у суспільстві та оцінка колег. У зв'язку з цим актуалізується питання вибору підходів для побудови професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів.

Професійна підготовка майбутніх фахівців у вищій школі є предметом наукових досліджень, які відображають такі її аспекти: філософія сучасної вищої освіти (В. Андрущенко, І. Зязюн, В. Кремень та ін.), теоретичні та методичні засади неперервної професійної освіти (С. Гончаренко, Н. Ничкало, С. Сисоєва та ін.), дидактика та методика навчання у вищій школі (А. Алексюк, В. Краєвський, І. Лернер, О. Мороз, В. Олійник, А. Петровський, М. Скаткін та ін.), проблема вдосконалення організації навчального процесу взагалі (А. Алексюк, Б. Гольдшмидт, М. Гольдшмидт, В. Зінкевичус, А. Казановський, Л. Костельна, В. Плохій, О. Попович, Дж. Рассел, Л. Романішина, М. Чошанов, Н. Шиян, П. Юцявичене та інші).

Особливостям організації підготовки соціальних працівників та соціальних педагогів в умовах вищої школи присвячені роботи Л. Боднар, З. Бондаренко, В. Головань, А. Капської, О. Карпенко, В. Коваль, Г. Локаревої, Л. Міщик, В. Поліщук, З. Фалинської. Логічним видається

прагнення дослідників розробити специфічну концептуальну позицію підготовки соціальних педагогів, тому що економічні та соціальні реформи мають значний вплив як на сутність соціально-педагогічної діяльності, так і на систему вимог до фахівця даної сфери. Однак слід зазначити, що сьогодні ще не існує однозначної думки серед дослідників щодо арсеналу підходів до організації професійної підготовки майбутніх фахівців соціально-педагогічної сфери.

Метою статті є аналіз специфічних характеристик підходів до навчання як методологічної основи підготовки соціальних педагогів.

Професійна підготовка майбутніх соціальних педагогів має ґрунтуватися на системі підходів до здійснення процесу соціально-педагогічної діяльності. Б. Гершунський зазначив, що саме підхід до визначення всіх компонентів навчально-виховних систем уособлює всі орієнтири реалізації відповідних доктрин освіти [1, с. 88].

У своєму дослідженні ми виходимо з того, що процес професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів буде ґрунтуватися на таких підходах: системний, інтегративний, особистісно-орієнтований, компетентнісний, контекстний. Розглянемо кожний з них відносно до соціальної педагогіки та соціально-педагогічної діяльності.

Системний підхід дозволяє не тільки виконати теоретичне обґрунтування думки реалізації соціально-педагогічної діяльності як відкритої системи, не тільки сприяє її практичному впровадженню, а й актуалізує роль кожного учасника соціально-педагогічної взаємодії як окремого елемента в процесі функціонування єдиної системи. Тобто системний підхід передбачає цілісність у практичній діяльності, крім того, він спрямований на комплексну реалізацію завдань соціально-педагогічного супроводу.

У даному контексті слід погодитися з Т. Дмитренко, яка зазначає, що системний підхід дозволив уявити соціально-педагогічну систему в формі інваріанта горизонтального типу як безлічі упорядкованих компонентів: $A = \{\text{соціальний педагог, цілі, принципи, зміст, методи, форми спільної діяльності, клієнт}\}$ і зв'язків: $B = \{\text{прямий, зворотний}\}$. Таким чином, з позиції системного підходу педагогічна освіта має максимально стимулювати активність основних структурних компонентів особистості соціального педагога в їх єдності [2, с. 4].

Незаперечно, що найважливішою загальною ознакою всіх систем є їх інтегративний характер як результат взаємодії компонентів, що входять в систему та залежать від рівня її цілісності. Конкретизуючи висловлювання, відзначаємо, що будь-яка освітня цілісність, у тому числі й соціальна, є по своїй суті, інтегративною. У соціально-педагогічній освіті як структурі цілісної соціальної системи проявляється специфічність інтеграційних процесів.

У логіці даного висловлювання доречною є думка М. Смельянової, що характеризує цілісну соціальну систему як інтегративну за суттю та змістом, до якої входять соціальна педагогіка, соціально-педагогічна

освіта, соціально-педагогічна діяльність як явище об'єктивної дійсності та особистість соціального педагога як суб'єкт багатопрофільної соціально-педагогічної діяльності [3, с. 49]. Таким чином інтеграція в соціально-педагогічній освіті має місце як явище об'єктивної реальності, а термін „інтегративний” виправдовує правомірність свого вживання.

У зв'язку із зазначеними особливостями системності у підготовці соціальних педагогів вважаємо за необхідне доповнити її методологічні основи інтегративним підходом.

Інтегративний підхід передбачає вміння комплексного застосування знань, їх синтезу, коли перенесення ідей і методів з однієї науки в іншу лежить в основі творчого підходу до наукової, інженерної, художньої діяльності людини в сучасних умовах науково-технічного прогресу [4, с. 8].

Специфіка соціально-педагогічної теорії зумовлена особливостями предмета соціальної педагогіки та природою інтегрованого прикладного знання в сферах соціальної діяльності, а специфіка понятійного апарату соціальної педагогіки полягає в тому, що одні її поняття відображають проблему клієнта, а інші – вирішення проблеми, при чому у якості інтегративного елемента виступає „соціальне”.

Отже, домінуючими в діяльності соціального педагога повинні бути інтегративні знання, що сприяють вирішенню комплексних проблем людини.

До таких знань можна віднести: визначення завдань, структури та принципів побудови соціально-педагогічного знання; інтеграцію можливостей різних наук з метою їх структуризації та розвитку; виявлення та пояснення джерел виникнення наукових знань у соціально-педагогічній сфері; аналіз, узагальнення передового досвіду соціального виховання та соціально-педагогічної допомоги; встановлення соціально-педагогічних факторів, їх узагальнення, пояснення, тлумачення, визначення принципів і способів соціально-педагогічного моделювання, прогнозування, проектування та перетворення; виявлення педагогічного потенціалу соціуму й умов його ефективного використання в процесі соціалізації.

У досягненні мети формування знань у студентів у сучасному вузі викладачі стикаються з необхідністю створення таких форм, які об'єднали б власне навчальну діяльність, її осмислення та дослідницьку роботу, в ході якої формується та розвивається особистісна професійна позиція майбутнього соціального педагога. Методологічною основою в даному випадку буде виступати особистісно-діяльнісний підхід.

Особистісно-діяльнісний підхід розуміється науковцями як визначення особистості як продукту суспільно-історичного розвитку та носія визначеної культури; орієнтація на формування індивідуально усвідомленого змісту життя та діяльності людини; визнання унікальності особистості, її інтелектуальної та моральної свободи, права на повагу, погляд на діяльність як основний засіб і вирішальну умову розвитку особистості, урахування того, що саме в діяльності людина проявляється

як суб'єкт свого розвитку, організація повноцінної життєдіяльності особистості в соціально-моральному відношенні, формування діяльності особистості як цілісного психологічного процесу, що містить потребу, мотив, ціль, діяння й операції, умови, засоби та результат [5, с. 56].

Даний підхід у навчанні майбутніх соціальних педагогів характеризується:

а) ціннісним ставленням до соціально-педагогічної діяльності, позитивними мотивами суб'єкта діяльності, переконаністю не тільки в доцільності, необхідності соціально-педагогічної допомоги, підтримки, але і в затребуваності такого кваліфікованого фахівця, як соціальний педагог;

б) включенням особистого досвіду в навчально-виховний процес, який інтегрує такі елементи: когнітивний (знання), операційний (уміння), аксіологічний (особистісні цінності, установки).

Згідно з особистісно-діяльнісним підходом навчальна діяльність студента – майбутнього соціального педагога – розглядається як особистісно орієнтована робота. Тобто особистість педагога створює свою професійну діяльність, при цьому формується та визначається взаємопроникнення особистості в діяльність та діяльності в особистість.

При реалізації особистісно-діялісного підходу створюються сприятливі умови для зміни суб'єктами соціально-педагогічної взаємодії своїх життєвих позицій, установок, обставин; у тому числі здійснюється включення студента в соціально-значущу творчу діяльність, що сприяє формуванню і підтриманню прагнення змінити своє життя [6, с. 6].

Як справедливо зазначає С. Белічева, особливості підготовки соціального педагога в порівнянні з вчителем полягають у тому, що він повинен бути готовий працювати не в організованому навчальному просторі класу (школи), а у відкритому соціумі зі слабо структурованими проблемами клієнта з урахуванням міжвідомчої взаємодії різних соціальних установ та служб [7].

Даний факт ще раз підтверджує необхідність формування компетентного фахівця ще в умовах вузу, що зумовлює використання компетентнісного підходу.

Компетентнісний підхід до підготовки спеціалістів полягає в набутті та розвитку у студентів конкретних компетентностей. Загальною ідеєю компетентнісного підходу є компетентісно зорієнтована освіта, яка спрямована на комплексне засвоєння знань і способів практичної діяльності, завдяки яким людина успішно реалізує себе в різних галузях своєї життєдіяльності [8].

У змісті освіти в рамках компетентнісного підходу посилюються практичний, міжпредметний, прикладний аспекти освіти. Це досягається переважно не за рахунок введення нових дисциплін, збільшення об'ємів часу на їх вивчення, а переорієнтацією їх змісту на діялісний тип змісту навчання: від „декларативних” знань (знати, що) до процедурних (знати, як) та ціннісно-сміслових знань (знати, навіщо і чому) [9, с. 83].

Причому ці знання повинні мати особистісний сенс для майбутнього соціального педагога. Як правило, такий сенс знаходиться в процесі цілеспрямованої практичної діяльності з особистісного саморозвитку в результаті взаємодії з культурою в широкому сенсі (як самому широкому просторі людських смислів діяльності і життя), її окремими елементами (наприклад, вивчення якого-небудь предмета), та взаємодії з соціумом (іншими людьми). Кожен навчальний предмет з блоків професійної та предметної підготовки також повинен бути націлений на придбання знань, що забезпечують розвиток спеціальних і базових компетентностей майбутніх фахівців [10, с. 23].

На перших курсах навчання абстрактність дисциплін доволі часто ускладнює освоєння предметного змісту соціально-педагогічної діяльності. У зв'язку з цим виникає необхідність використання контекстів подальшого навчання й безпосередньо професійної діяльності, що можливо при використанні відповідного підходу в підготовці майбутніх соціальних педагогів.

Теоретична передумова *контекстного підходу* розкривається в роботах А. Вербицького, який розглядає професійну компетентність майбутніх фахівців у сфері усвідомлених, відрефлексованих знань: щоб бути теоретично та практично компетентним, студенту необхідно зробити подвійний перехід: від знака до думки, а від думки – до вчинку, дії. Перехід від інформації до її використання опосередковується думкою, що й робить цю інформацію знанням [11, с. 55].

Розробка комплексів контекстних завдань з усього курсу соціальної педагогіки для застосування їх на різних видах занять (лекції, практичні заняття) і в самостійній роботі студентів (в поєднанні з традиційними прийомами і засобами навчання) є одним зі способів розробки змістовного компонента контекстного навчання в соціально-педагогічній сфері. У зазначених комплексах необхідно продумати наявність завдань, які є професійно-значущими для студентів-майбутніх соціальних педагогів.

Єдність компетентнісного і контекстного підходів, які доповнюють один одного в процесі підготовки майбутніх соціальних педагогів до роботи, передбачає не тільки оснащення змісту професійної підготовки загальнонауковими, загальнопрофесійними та спеціальними знаннями, а й формування в майбутніх соціальних педагогів способів професійної діяльності, знань і навичок використання цих знань в конкретній професійній діяльності, а також створення необхідних психологічних (морально-ціннісних, мотиваційних) установок на реалізацію творчої потенції майбутнього фахівця, спрямованої на розвиток творчих здібностей, подальший самоосвіта.

Таким чином, лише за умови врахування особливостей теоретичних підходів, відсутності протиріч між ними, виключення можливих суперечливостей можлива якісна професійна підготовка соціальних педагогів. Науково-методичне забезпечення її організації повинно бути цілеспрямованим та системним, сприяти забезпеченню зв'язку теорії з

практикою, швидкій адаптації студентів до умов вищої школи, давати студенту можливість на право вибору на всіх етапах навчання

Список використаної літератури

1. Гершунский Б. С. Философия образования для XXI века : учеб. пособ. для самообразования / Борис Семёнович Гершунский. – [2-е изд., перераб. и доп.]. – М. : Пед. об-о России, 2002. – 512с. **2. Дмитренко Т. О.** Теоретико-методологічні засади дослідження соціально-педагогічних об'єктів / Т. О. Дмитренко // Соціальна педагогіка : теорія та практика. – 2010. – № 4. – С. 4 – 9. **3. Емельянова М. А.** Концепция развития интегративной зрелости будущего социального педагога / М. А. Емельянова // Вестник ОГУ. – 2004. – № 12. – С. 48 – 52. **4. Смірнова В. О.** Поняття „інтегрований підхід” у структуруванні знань професійної підготовки / В. О. Смірнова // Педагогічний процес : теорія і практика : зб. наук. пр. / АПН України. Ін-т педагогіки і психології проф. освіти. – К. : ЕКМО, 2003. – Вип. 2. – С. 163 – 172. **5. Энциклопедия профессионального образования** : в 3-х т. М. – П. / под. ред. С.Я. Батышева. – М. : Профессиональное образование, 1999. – Т. 2. – 441 с. **6. Филатова Л. Б.** Нравственно-этические основы допрофессиональной и профессиональной подготовки социальных педагогов : автореф. дисс. д-ра пед. наук 13.00.08 „Теория и методика профессионального образования” / Л. Б. Филатова. – М., 2000. – 46 с. **7. Социально-педагогическая поддержка детей и семей группы риска : межведомственный подход** / С. А. Беличева. – М. : Редакционный издательский центр консорциума „Социальное здоровье России”, 2006. – 186 с. **8. Український педагогічний словник : Довідкове видання** / Гончаренко С. – К. : Либідь, 1997. – 376 с. **9. Гура В.** Применение компетентностного подхода в подготовке социальных педагогов / В. Гура // Педагогическое образование в России. – 2010. – № 1. – С. 80 – 84. **10. Жук О. Л.** Компетентностный подход в стандартах высшего образования по циклу социально-гуманитарных дисциплин / О. Л. Жук // Высшая школа. – 2006. – № 5. – С. 21 – 25. **11. Вербицкий А. А.** Активное обучение в ВШ : контекстный подход : метод. пособ. / А. А. Вербицкий. – М. : Высш. шк., 1991. – 207 с.

Раскалінос В. М. Методологічні аспекти підготовки майбутніх соціальних педагогів

У статті розглядаються концептуальні методологічні підходи в професійній підготовці майбутніх соціальних педагогів. Автор розкриває сутність системного, особистісно-діяльнісного, інтегративного, компетентнісного та контекстного підходів у підготовці фахівців соціально-педагогічної сфери в період навчання у вищому навчальному закладі.

Ключові слова: концептуальні підходи, системний, особистісно-діяльнісний, інтегративний, компетентнісний та контекстний підхід.

Раскалинос В. Н. Методологические аспекты подготовки будущих социальных педагогов

В статье рассматриваются концептуальные методологические подходы в профессиональной подготовке будущих социальных педагогов. Автор раскрывает сущность системного, личностно-деятельностного, интегративного, компетентностного и контекстного подходов в подготовке специалистов социально-педагогической сферы.

Ключевые слова: концептуальные подходы, системный, личностно-деятельностный, интегративный, компетентностный и контекстный подход.

Raskalinos V. M. Methodological Aspects of the Training of Future Social Teachers

The conceptual and methodological approaches in the training of future social teachers are exposed in the article. The author reveals the essence of the systemic, individual-activity, integrative, competence and contextual approaches to the training of social and educational spheres.

Key words: conceptual approaches, systemic, individual-activity, integrative, competence and contextual approach.

Стаття надійшла до редакції 14.09.2012 р.

Прийнято до друку 26.10.2012 р.

УДК 372+802/809(075.8)

М. Д. Рыбаков

**КОНЦЕПТУАЛЬНЫЕ АСПЕКТЫ ФОРМИРОВАНИЯ
ПОЛИЛИНГВАЛЬНОЙ СОЦИОКУЛЬТУРНОЙ ЛИЧНОСТИ
БУДУЩЕГО ПЕДАГОГА**

Современное общество неоднородно по своему составу и уровню цивилизационного развития: оно многоукладно по своему хозяйственно-экономическому состоянию, многоэтнично, многоязычно, многокультурно. В настоящее время проблемы, связанные с этнокультурными различиями приобретают особую актуальность, поскольку могут приводить к серьезным межэтническим конфликтам.

В этой связи резко возрастает роль государственной политики различных стран в области (сфере) многокультурного (поликультурного, мультикультурного) образования (обучения, воспитания, развития) подрастающего поколения. Согласно взгляду В. А. Сластенина, „одной из ведущих тенденций XXI столетия является осознание того, что и устойчивое развитие общества, и преодоление проблем, с которыми оно сталкивается, и возможность дать ответ на вызовы нового тысячелетия